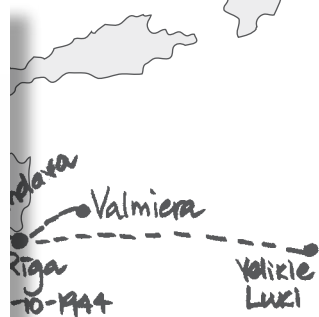

A black and white photograph of a hand holding a small, round object, possibly a piece of fruit or a small animal, against a textured background. The hand is positioned in the center, with the fingers gently cradling the object. The background has a fine, grid-like or woven texture. The lighting is soft, creating subtle shadows and highlights on the skin and the object.

Celojums
The Journey

Brigita Ozoliņš

Rīga
Valmiera
Dizki
Smiltene
Kandava
Sarkandanga
Velike Luki
Aļuksne
Jelgava
Kiptija
Gdansk (Danzig)
Stangud Szecinski
(Stangud in Pommern)
Szecin (Stettin)
Lezno (Lissa)
Berlin
Teltow
Güsten
Hannover
ACCU DP Camp 2715
Bad Fallingb. forest
Naples
Bagnoli
Melbourne
Albury-Wodonga
Bonajilla

ACCU beģļu nometnes atrašanās vieta Hannoverā, Vācijā, 2008.g.
Site of ACCU Displaced Persons camp, Hannover, Germany, 2008

Foreword

The Latvian community were first introduced to the work of Australian Latvian artist, Brigita Ozolins, when she exhibited *SPOGULIS (MIRROR)* in the windows of two of the National Library of Latvia's buildings in 2007. This project was particularly significant because the artist is often drawn to the library in her practice, seeing it as an institution that promotes, collects and reflects a nation's cultural heritage. The installation *SPOGULIS* successfully reflected both the richness of the library's collection and its correlation with the development of society.

We are delighted that Brigita Ozolins has also chosen to show this second exhibition in the National Library of Latvia. Called *The Journey*, it is highly personal, but also tells a broader story about the impact of World War II on the destiny of a whole generation of Latvians.

In 2010, the Library has started researching a series of exhibitions about the Latvian diaspora. Brigita Ozolins' exhibition sits naturally in the context of historical turning points faced by the Latvian people, and the consequences of the decisions made at those times.

I hope that *The Journey* will generate more ideas, enrich its audience, and lead to further collaboration with Australia in the field of libraries and contemporary art.

respectfully
Andris Vilks
Director, National Library of Latvia

Priekšvārds

Ar Austrālijā dzīvojušās latviešu izcelsmes mākslinieces Brigitas Ozoliņš mākslu plašāka Latvijas sabiedrība iepazinās 2007.gadā, kad Latvijas Nacionālās bibliotēkas divu ēku logos tika eksponēta mākslinieces instalācija *SPOGULIS*. Šis sadarbības aizsākums Latvijas Nacionālajā bibliotēkai bija jo īpaši nozīmīgs tādēļ, ka māksliniece savā daiļradē bieži pievēršas bibliotēkām kā nozīmīgām nācijas kultūras attīstības veicinātājām un glabātājām. Instalācija *SPOGULIS* ar savu bibliotēkas misijai būtisko aktualitāti ļoti veiksmīgi atspoguļoja gan bibliotēkā glabāto informācijas bagātību, gan kopsakarības starp informācijas plūsmu un sabiedrības attīstību.

Mēs esam patiesi iepriecināti, ka Brigita Ozoliņš arī savu otro izstādi Latvijā izlēma iekārtot Latvijas Nacionālajā bibliotēkā. Izstāde *Ceļojums* kas tiks atklāta šī gada jūnijā būs mākslinieces ļoti personīgs, bet savā ziņā arī veselas latviešu paaudzes vispārināts stāsts par likteņa pavērsieniem, ko izraisīja Otrais Pasaules karš. Tā kā bibliotēka 2010.gadā ir aizsākusi pētniecisku vairāku izstāžu ciklu par latviešiem pasaulē, arī Brigitas Ozoliņš ekspozīcija mākslinieciski pārlicenoši iekļaujas šo vēsturisko liecību kontekstā par mūsu tautiešiem pasaules ceļos, par izvēli un neizbēgamību.

Novēlot māksliniecei daudz radošu ideju realizāciju, izstādei *Ceļojums* daudz apmeklētāju un cerot uz turpmāku sadarbību Austrālijas laikmetīgās mākslas izstāžu norisei Rīgā,

dziļā cienā
Andris Vilks
Latvijas Nacionālās bibliotēkas direktors

Ceļojums

Brigita Ozoliņš

Fotogrāfija neatjauno atmiņā pagātnei (foto nav nekā no Prusta). Tā atstāj uz mani iespaidu, nevis atsaucot to, kas ir pazudis (laika, attāluma dēļ), bet gan apliecinot, ka tas, ko es redzu, tiešām ir bijis.¹

2008.gadā es devos uz Rīgu, kur *electronic – text+ textiles* radošajā darbnīcā uzsāku darbu pie projekta par manas mātes ceļu no Rīgas uz Austrāliju Otrā pasaules kara beigās. Es apmeklēju visas tās vietas, kas bija nozīmīgas manas mātes dzīvē Latvijā: Rīgu, Valmieru, Kandavu, Dikļus, Smiltēni, Sarkandaugavu, Jelgavu, Alūksni, Liepāju. Kopā ar māsiņu Māru es biju aizbraukusi arī uz Maskavu, un nakts vidū, kad tur pietur vilciens, mēs pabijām Veļikiji Luki – pilsētā, kur mira mans vecvectēvs. Tā bija pirmā reize, kad es sastādīju manas mātes dzīves hronoloģiju. Apmeklētās vietas sniedza kaut nelielu ieskatu zemē, kuru viņa kopā ar vecākiem un brāli pameta 17 gadu vecumā 1944.gadā. Lidz tam es zināju tikai fragmentus no viņas bērnības Latvijā. Tagad es spēju izveidot pati savu stāstu par manas mātes dzīvi un caur to nedaudz labāk izprast, kā tas ir dzīvot starp divām kultūrām.

Pēc radošās darbnīcas Latvijā es devos dienvidrietumu virzienā un sešas nedēļas pavadīju, izsekojot manas mātes ģimenes bēgļu gaitām Polijā, Vācijā, Itālijā – ceļojumam, kas viņiem aizņēma gandrīz piecus gadus, un no kuriem lielākā daļa pagāja pārvietoto personu nometnēs. Tas bija visgrūtākais un iespajdiem bagātākais ceļojums, ko es jebkad esmu veikusi. Mana māte pameta Neapoli 1949.gadā ar kuģi *Fairsea* un ieradās Austrālijā savā 22. dzimšanas dienā. Ģimene tika nosūtīta uz Bonegilas iecelotāju nometni, kas atradās starp Albērijas un Vodongas pilsētām gandrīz uz Viktorijas un Jaunās Dienvidvelsas štatu robežas. Mana māte šajā vietā pavadīja deviņus mēnešus, pirms radās iespēja pārcelties uz Melburnu. 2009.gada februārī es kopā ar māti, trim māsām un māsasmeitu veicu šī ceļojuma pēdējo posmu – mēs devāmies uz Bonegilu, lai apskatītu iecelotāju nometnes paliekas.

Projekta *Ceļojums* sākums ir kāda veca fotogrāfija no manas mātes arhīva un attēli un video, ko es uzņēmu trīs mēnešus ilgajā ceļojumā. Rokas un sejas ir ņemtas no fotogrāfijas, kur mana māte redzama kādā Kandavas svētdienas skolas apmeklējuma reizē 1936.gadā. Šī fotogrāfija mani saista īpaši – vai arī es saistu to pie sevis – jo tā vēsta kaut ko neizsakāmu, bet īpašu par manas mātes bērnību un visu bildē redzamo bērnu mazotni. Katra bērna poza, šķiet, nes sevī potenciālu un nevainību, bet vienlaikus to aizēno arī tikko nojaušama spriedze. Tā izpaužas neskaidrajās acu kontūrās, vieglajās galvas kustībās, rokās, kas saliktas savādā „s” formā vai kārtīgi un pacietīgi tiek turētas bērna klēpī. Fotogrāfs ir nospiedis slēdzi nevis tajā brīdī, kad būtu izdevusies jauka, asa fotogrāfija, bet fiksējot to nevainīgo neziņu, kas raksturo jaunību. Šī fotogrāfija ietver nojausmu par karu, kas izmainīs ikviena fotogrāfijā redzamā cilvēka dzīvi.

Cenšoties izsekot manas mātes agrīnajam dzīves gājumam, es uzņēmu simtiem fotogrāfiju un filmēju video. Bija brīži, kad es staigāju pa Sarkandaugavas ielām vai braucu ar vilcienu cauri Polijas laukiem un varēju pilgti iztēloties šo ainavu kara laikā vai īsi pēc tam, bet, protams, manas fotogrāfijas un videofilmas liecina tikai par *manu* ceļojumu, manu klātbūtni *manu* iztēlē radīto vietu pagātnei. Tās *neatjauno* manu ceļojumu līdzīgi kā manas mātes fotogrāfijas *neatgriež* tos bērnus, kuri bija svētdienas skolā Kandavā. Bet tās apliecina šo bērnu eksistenci un to realitāti, ar kuru saskāros, ceļojot cauri Eiropai.

Sekojojot manas mātes pēdām Eiropas zemēs, es biju pārsteigta, cik patiesībā maz informācijas un liecību ir pieejams par tiem miljoniem cilvēku, kas tika pārvietoti Otrā pasaules kara laikā. Pārvietoto personu nometnes vairs nepastāv, arhīvu informācija ir ierobežota vai nav valsts pārziņā. Manas mātes ceļojums likās kā sapnis, nevis realitāte. Un es turpināju atgriezties pie vienīgajām taustāmajām liecībām, kas man bija – fotogrāfijām un videofilmām. *Ceļojums* ir mēģinājums izmantot šos pierādījumus, lai radītu saikni starp manas mātes dzīvesstāstu un neapveramo vēstures lauku, kas pamazām izslid no mūsu kolektīvās atmiņas.

Dr. Brigita Ozoliņš ir Tasmānijas Universitātes Mākslas skolas pasniedzēja.

Tulkojusi Anda Klaviņa

¹ Rolāns Barts: *Camera lucida*. Piezīmes par fotogrāfiju, tulk. Ieva Lapinska, Laikmetīgās mākslas centrs, Rīga, 2006, lpp. 96

Kandová
apr. 1936 g.

Metoda dr. sveta skola.

The Journey

Brigita Ozolins

*The photograph does not call up the past (nothing Proustian in a photograph.)
The effect it produces upon me is not to restore what has been abolished
(by time, by distance) but to attest that what I see has indeed existed!*

In 2008, I travelled to Riga to undertake a two month electronic text + textiles residency in Ausekla iela where I started to work on a project about my mother's journey from Riga to Australia at the end of World War II. During the residency, I visited all the places that had been significant to my mother's life in Latvia: Riga, Valmiera, Kandava, Dikli, Smiltene, Sarkandaugava, Jelgava, Aluksne, Leipaja. I also travelled to Moscow with my cousin, Mara, and in the middle of the night we got out of the train at Velikie Luki, the town in Russia where my great-grandfather died. For the very first time, I put together a chronology of my mother's life and the places I visited offered a tiny tiny glimpse into the country she had left, at the age of seventeen, with her parents and her brother in 1944. Prior to this I only had fragments of the story of how she grew up in Latvia. Now I was able to piece together my own narrative about my mother's life and in turn to understand a little more about what it is to live between two cultures.

After the residency, I headed south west and spent 6 weeks tracing my mother's family's journey through Poland, Germany and Italy – a journey that took them almost 5 years, much of it being spent in Displaced Persons camps. It was the most challenging and remarkable journey I have ever made. My mother's family departed from Naples in 1949 on the Fairsea, arriving in Australia on her twenty-second birthday. They were sent to Bonegilla Immigration camp, just outside the adjoining towns of Albury and Wodonga, near the border of Victoria and New South Wales. My mother spent about 9 months there before settling in Melbourne. In February 2009, I undertook the last part of the journey when I travelled with my mother, my three sisters and my niece to Bonegilla, to visit what remains of the immigration camp site.

The Journey was developed from old photographs that belong to my mother and images and video I took during my 3 month journey. The

images of hands and faces are derived from a photograph of my mother's Sunday School class in Kandava in 1936. I am particularly drawn to this photo – or perhaps it draws itself to me – because it evokes something inexplicable but extraordinary about my mother's youth – and the youth of all the children in the picture. Each child's pose seems pregnant with potential and innocence, but at the same time is underscored by an almost palpable sense of tension about an unknown future. That tension is present within the blurred eyes, the slight movement of a head, the twisted hands that form a strange s-shape, or those that are neatly and patiently folded on the child's lap. The photographer depressed the shutter at the just the wrong moment for a nice sharp image, but the right moment for capturing the sense of innocent uncertainty that accompanies youth. The image also seems like a strange premonition of the war that is about to change the lives of everyone in the photo.

The landscape photographs and videos in the exhibition were all taken as I attempted to follow my mother's journey. There were moments, especially when I walked around the streets of Sarkandaugava or was travelling by train through the Polish countryside, when I could almost see the landscape during and just after the war but, of course, the photographs and videos I took attest only to *my* journey, *my* presence and *my* imagined vision of the past in those places. They do not *restore* my journey, just as my mother's photographs do not *restore* the children who were in her Sunday School Class in Kandava. But they do reinforce the reality of the existence of those children and the reality of my passing through the European countryside.

As I travelled through Europe to try and follow in my mother's footsteps, I was struck by how little readily accessible information and evidence there is about the millions who were displaced during WWII. Displaced Persons camps are no longer there, archival information is limited or does not belong to the state. My mother's journey seemed like a dream rather than reality and I kept returning to the most tangible evidence I had – photographs and videos. *The Journey* is an attempt to use that evidence to make connections with my mother's story and a vast history that is gradually slipping from our collective grasp.

Dr Brigita Ozolins is a Lecturer at the School of Art, University of Tasmania.

¹ Barthes, Roland, Camera Lucida. London: Vintage, 1993, Ch 35, p 82

Pazudis

Baruta Rubesa

Svētdienas skola Kandavā, 1936. gads. Bērni bažīgi lūkojas fotogrāfā. Viņu rokas paslēpjās klēpjās kā mazi dzīvnieciņi, kas cenšas ierakties zem lapām. Meitēns ar lentēm garajās bizēs raugās tā it kā grasītos raudāt. It kā cerētu – ja būšu laba meitene, man ļaus izbēgt no drausmās nākotnes. Tomēr nepalīdzēs pat viņas teicamā uzvedība. Otrais pasaules karš šīs Kandavas svētdienas sašķaidīs sīkās druskās.

Skumīgā meitenīte ar lentēm un kārtīgi saliktajām rociņām ir Mirdza Bērziņa. Septiņpadsmit gadu vecumā viņa devās ceļojumā, kas ilga piecus garus gadus, – kaut gan vārds “ceļojums” ir pārāk rāms, lai izteiktu Mirdzas pieredzēto. 1944. gada 22. oktobrī viņa kopā ar vecākiem atstāja Rīgu un pārceļšanos no vienas zemes uz citu noslēdza divdesmit divu gadu vecumā Austrālijā. 2008. gadā viņas meita māksliniece Brigita Ozoliņš cenšas pārstaigāt mātes mēroto ceļu. Šī izstāde ir viņas meklējumu rezultāts.

Stāsts mums šķiet pazīstams. Modris Ekšteins ir latviešu bēglis, kura ceļojums noslēdzās Kanādā. Grāmatā “Ceļā kopš rītausmas”¹ viņš spilgti ataino kara šausmas. Kā 1944. gada vasarā, dažus mēnešus pirms Mirdzas aizbraukšanas no Latvijas, līdz pamatiem nodeg Jelgava. Kā panika pārņēma Rīgu. Kā Himlers pavēl vāciešiem atkāpjoties neatstāt nevienu cilvēku, veselu māju vai nesaindētu aku. Kā gandrīz 300 000 latviešu pazūd no savas zemes, dodamies pretī nezināmam galamērķim.² Tomēr 300 000 ir neliels skaits, ja atceramies, ka Eiropā kara beigās klīda vismaz 33 miljoni ar saknēm no dzimtenes izrautu ļaužu.³ Kājām, uz velosipēdiem, kravas mašīnās un vilcienos viņi maldījās krustu šķērsu pa izpostīto Eiropu, meklējami sev mājvietu.

Tāpēc ceļojums bija tik ilgs. Daudziem austrumeiropiešiem māju vairs nebija. Cilvēki, kuru draugi, tuvinieki, darbabiedri, skolotāji, policisti un laikrakstu izdevēji bija salādēti lopu vagonos un aizvesti nomirt Sibīrijā, atteicās atgriezties padomju okupētajā zemē. Viņi apmetās uz pagaidu dzīvi bēgļu nometnēs. Ikviens no viņiem bija pārcietis dziļas traumas, būdams liecinieks, ja ne upuris vai dalībnieks,

ārkārtīgai varmācībai – izvarošanām, uzlidojumiem, slepkavībām, cilvēka nežēlībai pret cilvēku.

Mums šķiet, ka zinām. Esam lasījuši “Annas Frankas dienasgrāmatu” un skatījušies “Šindlera sarakstu”. Tāpēc ir šokējoši atskārst, ka šis īpašais stāsts tikpat kā nav izstāstīts, un tāpēc Brigitas Ozoliņš darbam līdzīgi pētījumi ir ļoti svarīgi. Mums paveras ieskats tajā, kas palicis nepateiktas ASV dzīvojošās latvietes Agates Nesaules grāmatā “Sieviete dzintarā”. Viņas stāsts par bērna bēgšanu no kara kopā ar māti ir sirdi plosošs. Tad rodas apjaušana, ka pat tagad joprojām, arī šobrīd, kad rakstu, visā pasaulē ar saviem bērniem kļūst sievietes bēgles, panesdamas bailes, vardarbību, rezignāciju un zaudējumus. Taču viņu stāsts ļoti reti gūst izpausmi mākslā. Tā ir tā balss, kuru Brigita Ozoliņš iedzīvina savā izstādē: apklusinātā balss. “Neviens negribēja šos ļaudis,” Ekšteins piebilst.⁴ Bēglus uztvēra kā traucēkli un gadiem ilgi atstāja novārtā, līdz viņi kļuva nodēvēti Rietumvalstu tautsaimniecībā.

Kurš ir gatavs uz klausīt šo stāstu? Lūpas vēl stomās, rokas joprojām ir saliktas, bērns vēl prāto, vai viņam ir atļauts runāt. Brigitas Ozoliņš ceļojums pa Latviju, Poliju, Vāciju un Itāliju ir apmulsuma un zaudējumu pilns. Viņa nesaprot valodu, kura skan apkārt; viņa pat nav pārliecināta, vai nokļuvusi pareizajā stacijā un īstajā pilsētā. Nevienam no vietējiem iedzīvotājiem vairs nezina bēgļu nometnes atrašanās vietu. Kāds atsaucīgs vīrs Polijā aizved viņu nekurienes vidū. Nav ne plāksņu, ne memoriālu, ne iespaidīgu, dramatisku skulptūru vai pieminekļu. Ir tikai klusums un ainavas. Viņas mātes ceļojuma pēdas ir aizslaucītas.

Līdzīgi Brigītai Ozoliņš arī Kanādā dzimušais latviešu fotogrāfs Vids Ingelēvičs ir radījis instalācijas, kas sakņojas viņa mātes bēgļu gaitu pieredzē. Arī viņš meklējis nometņu pēdas, atklādams tādu pašu tukšumu. Ingelēvičs raksta:

“1992. gadā, kad devos savos izpētes braucienos uz Vāciju, trīs kādreizējo nometņu vietas, protams, nekādi nebija iezīmētas. Tūkstošiem bēgļu ceļš cauri šīm vietām tik tikko turējās atmiņā, nemaz nerunājot par vēsturi. Ja par nacistu režīma nestajām traumām un šausmām tiek daudzveidīgi atgādināts visā Vācijā un tās joprojām izraisa kvēlas diskusijas, ir pārsteidzoši izjust, cik pilnīgi aizmirsts ir viss, kas saistīts ar pēckara bēgļiem.”⁵

Latviešu bēgļa balss avots ir ārpus Latvijas, tā skan no malas. Šo pieredzi pauz mākslinieki, kuru vecāki latvieši savās mītnes zemēs bija atstumti perifērijā; tagad šie autori ir nomaļnieki Latvijā. Brigita

sava

home

yévuIm

is where

mājina

the heart

is

kā mīla

māmina

Ozoliņš ir dzimusi Austrālijā un dzīvo Tasmānijā, vietā, kas vairumam no mums, rīdziniekiem, šķiet neiedomājami eksotiska. Brigitas vārdu ir grūti izrunāt angļu valodā, toties Latvija viņai ir noslēpumaina, idealizēta iedomu valstība. Pirmajā apciemojumā 1992. gadā viņu satrieca iespēja ielās dzirdēt latviešu valodu, jo pati Latvijas ideja līdz tam bija bijusi ļoti teorētiska un ļoti romantiska. Staigādama pa Rīgu, māksliniece aizvien mirkst neizskaidrojamās asarās, un viņas zaudējuma sajūta caurstrāvo nobružātās fotogrāfijas un neskaidrās, anonīmās vietas, kuras viņa krāj, sekodama mātes ceļojuma maršrutam. Viņa ir Nelatvijas pilsoņe – viena no tām latviešu bēgļu atvasēm, kuras mantojušas savu vecāku dezorientāciju un nekad nejūtas mājās.

Brigitu Ozoliņš nesaista šausminošas detaļas, un viņas mātes stāstam ir laimīgas beigas. Viņa cenšas saglabāt mieru, pētidama sajūtu, ka zeme līgojas zem kājām, visaptverošo apdraudētības gaisotni, bailes izdarīt aplamu izvēli. Iepriekš māksliniece vairākkārt pievērsusies slazda sajūtai. Darbā *Still As* (2006) viņa, piemēram, nodevās domām par izbēguša ieslodzītā pārdzīvoto, vairākas dienas slēpjoties dārzā. Bieži viņa fiziski iekļaujas savos mākslas darbos, it īpaši atkal un atkal, stundām, pat dienām ilgi pārrakstīdama vienu un to pašu frāzi. Viņa rakstījusi: *I know where I'm going* ("Es zinu, kurp dodos", 1999); *My hands are tied* ("Manas rokas ir sasietas", 2000); *I have my work cut out for me* ("Man stāv priekšā grūts darbs.", 2001) un *The Truth Shall make you Free* ("Patiesība darīs jūs brīvus", 2007). Šādos darbos viņa šķiet sodām sevi kā palaidnīgu svētdienas skolas bērnu, kas nav gana rātni turējis rokas klēpī, tāpēc atstāts pēc stundām neskaitāmas reizes pārrakstīt vienu teikumu. Tā bērnu, kurš nemācēja nosēdēt pietiekami mierīgi un kura matu lentes nespēja novērst nelaimi.

Brigita Ozoliņš, ciktāl vien iespējams, fiziski iejūtas mātes pieredzētājā, staigādama pa to pašu zemi un meklēdama ceļa galu. Viņa cenšas ieraudzīt savu izbiedēto un izmisušo māti ceļā no Rīgas uz Bonegillas barakām Austrālijā. Šī ceļojuma video ir paradoksāli klaustrofobisks – veroties laukā pa tramvaja, auto vai vilciena logu, mēs esam spiesti atrasties kustībā, klausīdamies nemitīgā murdoņā, čerkstoņā vai greizā mūzikā. Mēs esam kustības cietumnieki. Mēs patiešām esam pārvietotie. Pāri ekrānam ņirb patētiski vārdi, taču tie pazūd, tos sadrupina kā maizes drusciņas, ko Ansītis un Grietiņa izkaisīja mežā, drumstalas, ko bērni nobēruši cerībā atrast ceļu uz mājām, līdz tiem atklājas, ka māju nav.

Savā blogā Brigita Ozoliņš apraksta pastaigu pa Lešno kapsētu, atrodot galvaskausiem rotātus kapakmeņus. "Dažiem acu dobumos kukaiņi savērpuši savas baltās kūniņas, piesšķirdami tiem divkārt spocīgu iespaidu." Viņa aicina mūs aplūkot līdzīgu rēgainu svētdienas skolas fotogrāfiju. Šis izplūdušās acis tiklab varētu raudzīties no kapakmeņiem. Fotografēšanas brīdī bērni kustējās, un kustība viņiem piešķīrusi rēgainu izskatu, kustība, kas ļauj izvairīties no "šāviena", kā mēdz sacīt angļu valodā. Kustība, kas liek atrasties nevietā, būt pārvietotam.

Tādā pašā jaunās pasakas garā Brigita Ozoliņš ataino gājieni uz mežu videodarbā "Kara beigas". Radīdama baigas nolemtības gaisotni gluži brāļu Grimmu noskaņās, viņa vēsta par māti un bērnu, kas dodas uz mežu pēc malkas. Paslēpušos zem tilta, viņus notver kareivji. Tur ir tilts, un tur ir ūdens. Cilvēku nav, tie varētu būt arī miruši. Ir tikai straumes čaloņa. Soda akcijas un pakāršanas šķiet neizbēgamas. Stāsta laimīgās beigas mūs nedara laimīgus; mēs izjūtam tikai atvieglojumu. Brigītai Ozoliņš pat vēsts par kara beigām prasa bailu cenu.

Māksliniece šīs bailes vieš, atgādinādama mums par nevainību. Līdzās videodarbam novietotā šalle un rotaļu šautene izskatās pēc atribūtiem amatierteātra izrādē, kas, iespējams, iestudēta bēgļu nometnē. Latviešu skatījumā tie var šķīst naivi, tasmāniešiem – eksotiski, turpretī Brigita Ozoliņš šos priekšmetus sniedz kā pierādījumus. Lūk, kā tas bija, viņa teic, iztēlojieties to! Iztēlojieties neiedomājamo. Jo šādā ceļojumā nekad nevar zināt, kas gaidāms aiz stūra vai pēdējā līkuma. Un tur bija gan bērni, gan šalle, gan rotaļu šautene.

Vēstures doktores grādu ieguvusi Rodsa stipendiāte Baņuta Rubesa ir rakstniece un režisore, kas dzīvo Rīgā.

¹Ekšteins, Modris. *Ceļā kopš rītausmas: Stāsts par Austrumeiropu, Otro pasaules karu un 20. gadsimta sirdi*. Tulk. Ieva Lešinska. Rīga: Atēna, 2002. Pirmizdevums oriģinālvalodā: Ekšteins, Modris. *Walking since Daybreak: Story of Eastern Europe, World War II, and the Heart of our Century*. New York: Houghton Mifflin Co., 1999.

²Latvijas Okupācijas muzeja direktors Valters Nollendorfs lēš, ka Otrā pasaules kara laikā Latvija zaudēja 29% iedzīvotāju.

³Ekšteins, Modris. "Displacement", in: Ingelevics, Vid. *Alltagsgeschichten = Some Histories of Everyday Life*. Toronto: Gallery TPW, 1996, p. 2.

⁴Ibid., p. 4.

⁵Ingelevics, Vid. *Alltagsgeschichten = Some Histories of Everyday Life*. Toronto: Gallery TPW, 1996.

Lost

Baruta Rubess

Sunday school in Kandava, 1936. The children look at the photographer with anxiety. Their hands burrow into their laps like small creatures trying to hide under the leaves. The girl with the ribbons in her long braids looks as if she's about to cry. As if she's hoping – if I'm a good girl, you'll let me escape the rotten future. But even her good behaviour won't help. The Second World War will smash her Sundays in Kandava into smithereens.

The teary girl with the ribbons and the properly folded hands is Mirdza Berzins. At the age of 17 she began a journey which lasted five long years -- though the word "journey" is too calm to do justice to Mirdza's experience. She left Riga with her parents on October 9, 1944 and stopped moving from country to country at the age of 22, in Australia. In 2008, her daughter, artist Brigita Ozolins, tries to retrace her steps. This exhibition is the result of her quest.

We think this is a familiar story. Modris Eksteins is a Latvian refugee whose journey ended in Canada. In his book *Walking Since Daybreak*,¹ he vividly describes savagery of the war. How in the summer of 1944, a few months before Mirdza leaves Latvia, Jelgava burns to the ground. How panic mounts in Riga. How Himmler orders the Germans not to leave a single human being or a house standing, or a well which is not poisoned, as they withdraw.² How nearly 300 000 Latvians vanish from their country on a journey with destination unknown. Yet 300 000 is a miniscule figure when you take into account that at least 33 million uprooted human beings were wandering across Europe at the end of the war.³ People criss-crossed a demolished Europe on foot, on bicycles, on trucks, in trains, searching for a home.

That's why the journey took so long. For many Eastern Europeans, their home no longer existed. People whose friends, families, colleagues, teachers, policemen and newspaper publishers had been stuffed into cattle wagons and sent to die in Siberia refused to return to a country occupied by the Soviets. They settled for a suspended life in the Displaced Persons camps. All of them were deeply traumatized –

witnesses, if not victims of, if not participants in, tremendous brutality – rapes, bombings, killings, man's inhumanity to man.

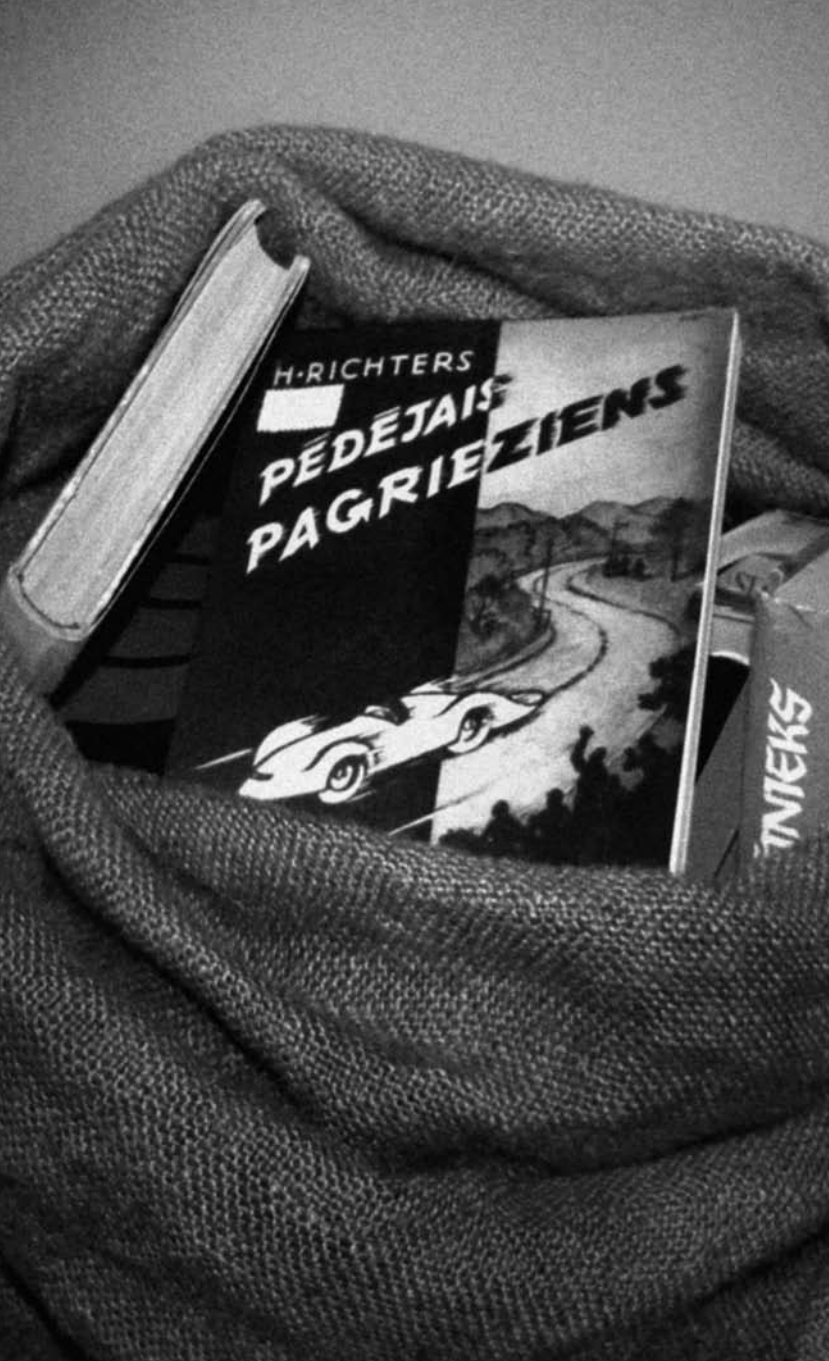
We think we know. We read *The Diary of Ann Frank* and we watched *Schindler's List*. That's why it's a shock to realize that this particular story is barely told, and why investigations like Ozolins' are so important. We get a glimpse of the untold in *A Woman in Amber* by Agate Nesaule – a Latvian who now lives in the United States. Her story of fleeing the war as a child with her mother is harrowing. Then you realize that there are women fleeing with children all across the world even today, even as I write, enduring fear, rape, resignation, loss. Yet their story is very rarely rendered in art. This is the voice Ozolins brings into her exhibition: the silenced voice. "No one wanted these people," Eksteins comments.⁴ Displaced people were a nuisance, and until they became useful to the Western economies, they were sidetracked for years.

Who is ready to listen to this story? The lips are still stammering, the are hands still folded, the child is still wondering if it has permission to speak. Ozolins' journey across Latvia, Poland, Germany and Italy is full of confusion and loss. She doesn't understand the language spoken around her; she's not even sure if she is in the right station or the right town. None of the locals ever know where the refugee camp used to be. A friendly man in Poland drives her to the middle of nowhere. There are no plaques, no memorials, no impressive and anguished sculptures or monuments. There is nothing but silence and landscapes. The traces of her mother's journey have been erased.

Like Ozolins, photographer Vid Ingelevics – a Latvian born in Canada – has created installations based on his mother's refugee experience. He too has searched for the traces of DP camps, and discovered a similar absence. He writes that:

In 1992, when I made my research visits to Germany, the three former camp sites were, of course, not marked in any way. The passage of the thousands of refugees through these sites was barely a memory let alone a history. While the traumas and atrocities unleashed by the Nazi regime are marked in various ways throughout Germany and are still the subject of heated debates, it is fascinating to experience how completely the postwar refugee moments have been effaced.⁵

The voice of the Latvian refugee comes from outside Latvia, 'no malas' as Latvians like to say; from the edges. The experience is related by artists whose Latvian parents were marginalized in their adopted countries; the artists are now on the margins in Latvia. Brigita Ozolins

Izdzirdejuši zaldatus nākam,
vini paslēpas zem tilta.

When they heard soldiers coming,
they hid under this bridge.

comes from Australia, and lives in Tasmania, a place which for most of us here in Riga is unimaginably exotic. Brigita's name can barely be pronounced in English, yet Latvia is a mysterious, idealized, imaginary county for her. She first visited in 1992, and was shocked to hear Latvian spoken on the streets, because the very idea of Latvia had been so theoretical and so romantic. She is still overcome by inexplicable tears as she wanders around Riga, and her sense of loss pervades the wrinkled photographs and the vague and anonymous locations she collects as she follows her mother's journey. She is a citizen of Ne-Latvija – that clan of Latvians who were the children of refugees, whose parents' disorientation is part of their heritage, who are never at home.

Ozolins is not interested in horrific details and her mother's story has a happy end. She attempts to stay calm as she explores the feeling of the ground shifting under your feet; the pervasive sense of dread; the fear of making the wrong decision. In her previous work, Ozolins repeatedly explored the sense of being trapped. In *Still As* (2006), for example, she pondered the experience of an escaped prisoner who hides in a garden for several days. Frequently, she inserts herself into her art pieces physically, particularly by writing the same sentence over and over again, for hours, even days. She's written *I know where I'm going* (1999); *My hands are tied* (2000); *I have my work cut out for me* (2001), and *The Truth Shall make you Free* (2007). In works like these, she seems to punish herself like the naughty child at Sunday school, who didn't fold her hands meekly enough in her lap, and now has to stay after school and write the same sentence over and over again. The child who couldn't sit still enough; whose ribbons couldn't forestall disaster.

Ozolins inserts herself physically into her mother's experience as best she can, walking across the same ground, searching for an end to the journey. She tries to catch a glimpse of her frightened and anxious mother traveling from Riga to the barracks of Bonegilla in Australia. The video of this trip is paradoxically claustrophobic – whether we gaze out of the window of a streetcar, a car or a train, we are stuck, forced to be on the move, listening to babble or distorted music or endless creaking. We are prisoners of motion. We are truly displaced. The words flickering across the screen are full of pathos, but they get lost, they are picked off like the crumbs Hansel and Gretel drop in the woods, the crumbs dropped by children hoping to find their way back home, who discover there is no home.

In her blog, Ozolins describes wandering into a cemetery in Leszno, and finding headstones decorated with skulls. "In the eye sockets of some, insects have spun their white cocoons, giving them a doubly ghostly air." She asks us to contemplate a similar haunting image from the Sunday school photograph. Those blurry eyes could just as well be on headstones. The children moved as they were photographed, their movement gives them a ghostly look, a movement which lets them avoid being "shot," as one says in English. A movement that keeps you out of place; displaced.

With that same flavor of an evil fairy tale, Ozolins relates a trip to the forest in the video *Kara beigas*. Creating a sense of lurking doom right out of the Brothers Grimm, she tells us a story about a mother and a child going to the forest to gather wood. They hide under a bridge and are caught by soldiers. There's the bridge and there's the water. There are no people, they might as well all be dead. There is only the sound of the stream. Executions and hangings seem inevitable. The happy end of the story doesn't make us happy; all we sense is relief. For Ozolins, even the news of the end of the war comes at the cost of fear.

Ozolins invokes this fear by reminding us of innocence. The shawl and the toy gun she places next to her video look like they could come straight out of an amateur theatre production, perhaps staged in a DP camp. To the Latvian eye, they might seem naïve; to the Tasmanian eye, they might seem exotic; but Ozolins offers them as evidence. That's what it was like, she says, go ahead, imagine this, she says. Imagine the unimaginable. Because on this type of journey, you never know what may be waiting for you around the corner, or the last bend. And the children were there; and the shawl was there; and so was the toy gun.

A Rhodes Scholar with a doctorate in history, Banuta Rubess is a writer and director based in Riga.

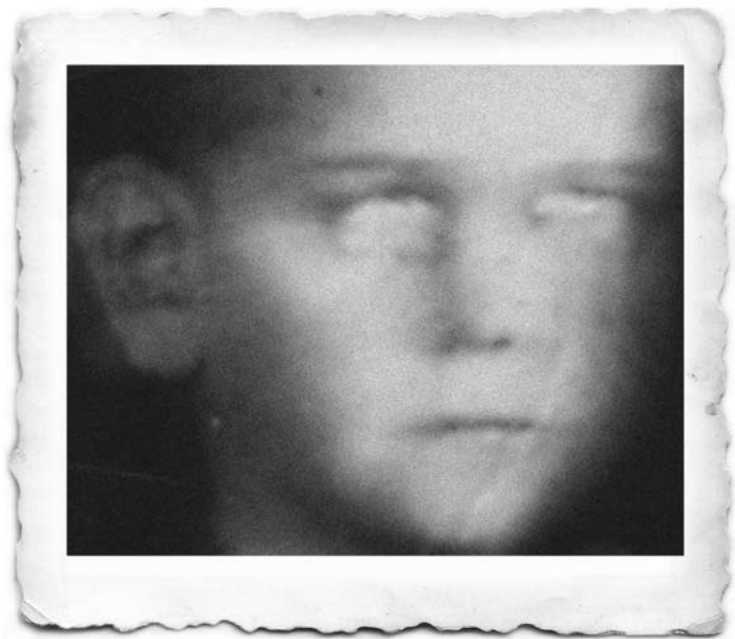
¹ Eksteins, Modris. *Walking since Daybreak: Story of Eastern Europe, World War II, and the Heart of our Century*. New York: Houghton Mifflin Co., 1999.

² Valters Nollendorfs, Director, Latvian Occupation Museum, estimates that during WWII, Latvia lost 29% of its population.

³ Eksteins, Modris. "Displacement", in: Ingelevics, Vid, *Alltagsgeschichten - Some Histories of Everyday Life*. Toronto: Gallery TPW, 1996, p. 2.

⁴ *Ibid.*, p. 4.

⁵ Ingelevics, Vid. *Alltagsgeschichten - Some Histories of Everyday Life*. Toronto: Gallery TPW, 1996.

Biogrāfija

Brigita Ozoliņš ir māksliniece un akadēmiķe, kas dzīvo un strādā Hobārtā, Austrālijā. Viņas mākslas darbi ierosina saikni starp valodu, vēsturi, birokrātiju un identitāti; tēmas izriet no valdzinājuma, kuru māksliniece izjūt pret grāmatām, vārdiem un bibliotēkām. Viņas darbi ietver plašu materiālu spektru un visbiežāk ir instalācijas formā. Tie nereti ir sakņoti tekstā, piesaistīti konkrētam kontekstam un ietver performatīvus elementus.

Kopš 1995.gada Brigita Ozoliņš regulāri ir piedalījies individuālajās un grupu izstādēs. Viņas darbu pasūtītāju vidū ir Valsts Tasmānijas bibliotēka un Latvijas Nacionālā bibliotēka. Viņa ir saņēmusi vairākas stipendijas, to vidū Pirmo aviosabiedrības Quantas laikmetīgās mākslas balvu, un piedalījies radošajās mākslas darbnīcās Rīgā, Londonā, Parīzē un vēsturiskās vietās Tasmānijā. 2004.gadā Brigita Ozoliņš ieguva doktora grādu Tasmānijas Universitātē un patlaban tur lasa lekcijas mākslas zinātnē.

Biography

Brigita Ozolins is an artist and academic based in Hobart, Australia. She makes art about the links between language, history, bureaucracy and identity, themes that stem from her fascination with books, words and libraries. Her work incorporates a wide range of materials, usually takes the form of installation, is often text-based and site-specific, and sometimes incorporates performance.

Since 1995, Brigita has exhibited regularly in solo and group exhibitions, including completing commissions for the State Library of Tasmania and the National Library of Latvia. She has received numerous artist grants, including the 2008 inaugural Qantas Contemporary Art Award, which has made this project, *The Journey*, possible. Brigita has undertaken residencies in Riga, London, Paris and historic sites in Tasmania. She was awarded a PhD in 2004 from the University of Tasmania where she is now Lecturer in Fine Art.

Darbu saraksts

Albums, 2009 -10
Digitāldruga uz audekla
100 x 104cm or 100 x 140cm

Mājas, 2010
Viena kanāla video
20" cilpa

Kara beigas, 2009
Viena kanāla video, lakats, zari, spēļu šautene
Video: 2" cilpa; variējamas dimensijas

Pēdējais pagrieziena punkts, 2010
Digitāli attēli digitālā ietvarā, auduma maiss, grāmatas
Variējamas dimensijas

List of works

Album, 2009-10
Digital prints on canvas
100 x 104cm or 100 x 140cm

Home, 2010
Single channel video
20" loop

The end of the war, 2009
Single channel video, shawl, twigs, toy rifle
Video: 2" loop; dimensions variable

The last bend in the road, 2010
Digital images in digital picture frame, sack, books
Dimensions variable

brigitaozolins.blogspot.com
brigitaozolins.com

No 2010. gada 11. jūnija līdz 2. jūlijam
Latvijas Nacionālās bibliotēkas izstāžu zālē

Pateicība

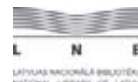
Māksliniece izsaka īpašu pateicību minētajām personām un organizācijām, kuru dāsnais atbalsts darīja šo projektu iespējamu: Pirmajai aviosabiedrības Qantas laikmetīgās mākslas balvai, Latvijas Nacionālajai bibliotēkai, *electronic -text+textiles* rezidencei, Andai Lamasei, Andai Kļaviņai, Baņutai Rubesai, Treisijai Alenai, Gerardam Vilemsam, Mārai un Viktoram Vostrikoviem.

Acknowledgements

The artist extends a special thank you to the following people and organisations whose generous assistance has made this project possible: the 2008 Inaugural Qantas Contemporary Art Award, the National Library of Latvia, Electronic Text and Textiles residency, Anda Lamasa, Anda Klavina, Banuta Rubess, Tracey Allen, Gerard Willems, Mara and Viktors Vostrikova.

Izdevējs: Latvijas Nacionālā bibliotēka
K.Barona ielā 14, Rīgā, Latvija

ISBN 978-9984-850-02-3

Netālu no Bonegillas imigrantu nometnes Austrālijā, 2008.g.
Near Bonegilla Migrant camp, New South Wales, Australia, 2008

1944.gada 9.oktobrī mana
māte Mirdza Bērziņa kopā
ar vecākiem un jaunāko
brāli pameta Rīgu.

On 9 October, 1944,
my mother, Mirdza Berziņš,
fled Riga with her parents
and younger brother.